

Két kézirat: egy német nyelvű dráma és egy fordítás

Katona József *Jolánta a' Jerusálemi Királyné* című drámafordításának szövegkiadásáról

Katona József munkásságának értékelésében az utóbbi évtizedekben egyre hangsúlyosabban jelentek meg a *Bánk bán* mellett más művei is, és további drámái is olvashatók népszerű formában,¹ nemzeti drámánk szerzőjének teljes életműve azonban ma sem olvasható kritikai kiadásban.² Ez a hiány eredményezi azt, hogy bár egyre több figyelmet kapnak egyéb, elsősorban drámai művei is, ezek olvasata, olvasása többnyire csak a *Bánk bán* függvényében történik, és csak olyan szövegszintű megközelítések mentén érvényesülhet, amely a szövegek filológiai vizsgálatát nem vagy kevéssé érintik. Különösen igaz ez azokra a drámai szövegekre, amelyek fordításként vannak számon tartva. Ezek a drámák két csoportban jelennek meg a Katona-recepcióban: azok az adaptációk, amelyek nem drámai művek alapján készültek, és amelyek így a modern, Kazinczy utáni értelemben nem fordításnak kezelendők; és azok, amelyek egy nem magyar nyelvű dráma magyar nyelvre való átültetései. Ez utóbbi csoport kapta eddig a legkisebb figyelmet, holott a fordítás fogalmának mai alakulása alapján³ ezek az átültetések is lényeges, önálló irodalmi produktumként tételezendők, és így nem a biográfia perifériáján kezelendők, hanem az életmű szerves, egyenrangú értéket, saját pozíciót képviselő darabjaként. A „Katona József korai drámáinak kritikai kiadása” címmel működő projekt célja,⁴ hogy a *Bánk bán* szerzőjének korábbi munkái is megjelenjenek kritikai kiadásban, és ezzel olyan szövegek is a kutatás fókuszába kerülhessenek, amelyek eddig háttérbe szorultak.⁵

¹ Legutóbbi kiadás: KATONA József *válogatott drámái*, vál., utószó OROSZ László, Bp., Unikornis, 1998 (A magyar dráma gyöngyszemei).

² Katona József összes műve 1959-ben jelent meg Solt Andor gondozásában (KATONA József *Összes művei*, I–II, kiad., utószó és jegyz. SOLT Andor, Bp., Szépirodalmi, 1959). Csak a *Bánk bán*nak létezik kritikai kiadása: KATONA József, *Bánk bán*, kiad. OROSZ László, Bp., Akadémiai, 1983.

³ Vö. HORNYIK Sándor, *Kulturális fordulat(ok) az irodalomtudományban és a művészettörténetben: (Az intézményesség és kulturális közvetítés című kötet kapcsán)* <http://www.balkon.hu/2006/2006_2/03hornyik.htm>, Doris BACHMANN-MEDICK, *Cultural Turns: Neuorientierungen in den Kulturwissenschaften*, Reinbek bei Hamburg, Rowohlt, 2006 (2. Aufl. 2007); *Übersetzung als Repräsentation fremder Kulturen = Göttinger Beiträge zur internationalen Übersetzungsforschung*, Hg. von Doris BACHMANN-MEDICK, Berlin, Erich Schmidt Verlag, 1997, 13–17; Joachim RENN, *Einleitung: Übersetzen, Verstehen, Erklären: Soziales und sozialwissenschaftliches Übersetzen zwischen Erkennen und Anerkennen = Übersetzung als Medium des Kulturverstehens und sozialer Integration*, Hrg. Joachim RENN, Jürgen STRAUB, Shingo SHIMADA, Frankfurt/New York, Campus, 2002, 13–35. Fontosnak tartom Joachim Renn tanulmányából a kultúrák találkozásának a fordításban betöltött szerepére vonatkozókat pontosan idézni, hiszen a fordítás politikai motivációi Katona esetében is erőteljesen fellelhetők mind a fordítandó anyag kiválasztásában, mind éppen a politikai fogalmak átültetésének többször nyomon követhető folyamatában: „Wenn das wechselseitige interkulturelle Verstehen im Sinne der kreativen Übersetzung gedacht werden muss, kann die Verständigung der Kulturen nur als ein reziproker Veränderungs- oder Erweiterungsprozess beider Seiten begriffen werden. Der kulturelle Transfer in Gestalt der Übernahme von z.B. politischen Begriffen einer fremden Kultur muss dann von der Neukonstitution entsprechender Institutionen und Praktiken in der eigenen Kultur begleitet werden. Im Horizont von Machtasymmetrien liegt es dann nahe, eine vermeintliche Verständigung als das Ergebnis eines einseitigen Assimilationszwanges zu verstehen.” (Ua., 19.)

⁴ Katona József korai (*Bánk bán* előtti) drámáinak kritikai kiadása, OTKA K 81.791.

⁵ Bár tagadhatatlan, hogy az utóbbi időben is jeles kutatók foglalkoztak a Katona-életművel, illetve nem csak a *Bánk bán*-nál (a teljesség igénye nélkül: NAGY Imre, *A pusztulás tragikus látomása: Világkép, műfaj és tragikum összefüggései Katona József Jeruzsálem pusztulása című drámájában*, ItK, 1985/4–5, 514–520; Uő, *Nemzet és egyéniség: Drámairodalmunk az 1810-es években: a hazafiság drámái*, Bp., Argumentum, 1993 (Irodalomtörténeti Füzetek), 112–132, 141–152, 185–196; BÍRÓ Ferenc, *Katona József*, Bp., Balassi, 2002; OROSZ László, *Kérdőjelek: Egy Katona-kutató töprengései*, Bp., Balassi, 2007), és ezek a munkák tekintélyes filológiai kutatást is felmutatnak. Éppen a feljebb említett projekt támogatta kutatások eredménye: NAGY Imre, *Katona József Jeruzsálem pusztulása című drámájának befogadás-története*, ItK, 2014/1, 118–134; DEMETER Júlia, *Az „egyműves” Katona József elfeledett drámája: a Luca széke*, ItK, 2015/4, 468–500; CZIBULA Katalin, *Szmolenszk ostromlása: Katona József fordítása egy osztrák színésznő nyomán = Amicitia: Tanulmányok Tüskés Gábor 60. születésnapjára – Beiträge zum 60. Geburtstag von Gábor Tüskés*, főszerk. LENGYEL Réka, szerk. CSÖRSZ Rumen István, HEGEDÜS Béla, KISS Margit, LÉNÁRT Orsolya, Bp., reciti, 2015, 467–478.

Az alábbiakban erre a hiányosságra reflektálva teszek kísérletet Katona József *Jolánta jeruzsálemi királyné* című drámája fennmaradt kéziratának vizsgálatára.⁶ A szöveg modern, népszerű kiadása Solt Andor gondozásában jelent meg 1959-ben. A kiadás célja alapvetően az volt, hogy széles körben ismertté tegye Katona életművét, és az irodalmi köztudatban kiszélesítse a *Bánk bán* horizontját. Ebben a gyűjteményben a *Jolánta* mint a fordítások egy reprezentatív típusa került a válogatásba, egyrészt például Katona drámairói gyakorlatában az idegen nyelvű dráma magyar átdolgozására, másrészt a sűgópéldányokban fennmaradt kéziratok egy darabjaként. A dráma színpadra kerülésének körülményeiről pedig olyannyira hiányoznak az ismereteink, hogy Katona drámáinak színházi bemutatóiról Kerényi Ferenc megkerülhetetlen és megjelenése óta is legalaposabb tanulmánya⁷ egyedül a *Jolánta* esetében nem vállalkozik arra, hogy a reformkor előadásait számba véve elkülönítse a Katona-fordítás színreviteleit. Ennek főként, de nem egyedül az az oka, hogy Ziegler *Jolantha Königin von Jerusalem* című német nyelvű drámájának más fordítása is készült akkoriban.⁸

A szöveg kiadását megnehezíti az a viszony, ami a dráma két fordítása és a fennmaradt kéziratok között áll fenn. Az OSZK Színháztörténeti Tára két *Jolánta*-szöveget őriz N.Sz. I. 10. és N.Sz. I. 11/1. jelzettel. Ezek a jelzetek arról informálnak, hogy mindkettő a Nemzeti Színház könyvtárából érkezett a mai gyűjteménybe, sőt a 10-es és a 11-es szám arra enged következtetni, hogy viszonylag korán kerültek a Nemzeti Színházhoz, mintegy a könyvtár alapját képezhették. Ezt az egyik esetben megerősíti az az 1837-es könyvtári jegyzék, amelyet a Pesti Magyar Színház készített Szigligetivel a színház tulajdonában lévő kéziratokról,⁹ és amely először alfabetikus sorrendbe gyűjti a birtokában lévő kéziratokat, sorszámmal látja el őket, majd többször bővíti, végül egy másik kötetbe az egészet újra alfabetikus sorrendbe másolja. E jegyzék a 170. sorszám alatt *Jolánta Jeruzsálemi Királyné* címmel vesz leltárba egy ötfelvonásos szomorújátékként megjelölt kéziratot, forrásul Zieglert, fordítóként Murányi Zsigmondot tüntetve fel.

A most tárgyalandó két kézirat a következőket tartalmazza:

I. N.Sz. I. 11/1. jelzet: A félvászon kötésű kézirat mérete 26x22 cm, a kötéstábla 20. századi, így a kézirat eredetéről nem ad információkat. A belső címlap a címen kívül: „*Jolánta a' Jerusálemi Királyné. Szomorú Játék négy Fel vonásban. Ziegler után fordította Katona József. Országos Ügyész*”, ugyanezzel a kézírással a tulajdonost is közli: „Udvarhelyi Miklóse”. Megtalálható rajta a Nemzeti Színház pecsétje, és az OSZK oldalszámnyomtatása mellett hasonló nyomtatással egy '109'-es szám, ami szintén a 20. századból való, és egy kolligátumra utal. A kézirat keletkezési éve bizonytalan. A Katona-szakirodalom 1811-re datálja,¹⁰ ez azonban kétséges. Mivel a kéziron a fordító megnevezése: „Katona József Országos Ügyész”, ennek alapján 1815 vége (Katona 1815. december 21-én tette le ügyési esküjét) és 1820 között keletkezhetett. A legvalószínűbb az, hogy még 1815 folyamán, nem sokkal az ügyési cím elnyerése után s Udvarhelyi kecskeméti szereplése idején (1815 végétől 1816 áprilisáig) készült. Waldapfel feltevése szerint Udvarhelyi fordította újra a Ziegler-darabot a korábban, 1811-től játszott

⁶ A dráma egyetlen kiadása a Solt Andor által sajtó alá rendezett szöveg, KATONA 1959, I. k., 357–436. Ebben a szövegváltozatban Solt olyan stratégiával következtet a kézirat több kéz által történt lejegyzése alapján az eredetire, amivel mi magunk is egyetértünk. A dráma szövegvilágával foglalkozott: KATONA 1957, II. k., 678–680; NAGY, *Nemzet és egyéniség...*, i. m., 116–118; BÍRÓ, *Katona József, i. m.*, 96–98; BÍRÓ Ferenc, *A múzsák kertje és az igazság istennője: A gondolkodó Katona József, Irodalomismeret*, 2011/4, 28–36, különösen 33–34.

⁷ KERÉNYI Ferenc, *Katona József a magyar színpadok múсорán (1811–1837)*, ItK, 1992/4, 399–413.

⁸ Elég csak arra gondolnunk, hogy Lessing *Emilia Galottiját* közel egy időben fordította Kazinczy Ferenc és Kótsi Patkó János, a színpadra állítások zömében mégis nagy valószínűséggel meg tudjuk állapítani, hogy melyik fordítás alapján készült az előadás.

⁹ „*A' pesti Magyar Színház' Könyvtára betürendben. Tekintetes Bajza József ur' igazgatósága alatt szerkesztette Szigligeti 1837.*” OSZK Színháztörténeti Tár, a Nemzeti Színház kötetes iratai, 849; „*A' pesti magyar színház' könyvtára sorszám szerint. Tekintetes Bajza József ur' igazgatósága alatt szerkesztette Szigligeti 1837.*” *Uo.*, 850.

¹⁰ Legutóbb Kerényi Ferenc a *Bánk bán* gondozott szövege kapcsán (KATONA József, *Bánk bán: dráma: teljes, gondozott szöveg*, kiad. és jegyz. KERÉNYI Ferenc, Bp., IKON, 1992 (Matúra Klasszikusok, 11). Valószínűleg Gyulai Pál alapján: GYULAI Pál, *Katona József ifjúkori drámái*, Budapesti Szemle, 1882/70, 82–108, a *Jolántáról*: 83.

Murányi-féle fordítás helyett.¹¹ A tulajdonos személye arra is magyarázatot adhat, hogy miért nem szerepel Szigligeti jegyzékében: valószínűleg az 1830-as években Udvarhelyi még saját társulatával használhatta a szövegkönyvet, és csak később adta/ajándékozta a Nemzeti Színháznak, de valószínűleg korábban, mint ahogy a hagyatéka a Széchényi Könyvtárba került, erre utal a kolligátum színházas pecsétje is. A tulajdonos személye, illetve a kézirat nemzeti színházbeli hiánya abban adhat támpontot, hogy a színházi előadások vizsgálata során bizonyos előadásokat nagyobb valószínűséggel köthetünk Katona szövegéhez.

A kézirat a címlap szerint 109, a drámaszöveg valójában 42 számozott levelet tartalmaz, a szöveg a 41 levél verzóján ér véget, a 42 levél rektója már üres. A hozzá kapcsolódó kézirat N.Sz. I. 11/2. Kotzebue-fordításnak mondja magát: *A Spanyolok Peruban vagy Rolla halála* címmel, szintén Udvarhelyi Miklóst jelöli tulajdonosként, s a fordítás idejét és helyét is megadja: '1803. Kolozsvár'.

II. N.Sz. I. 10. jelzet. A kézirat mérete 26 × 21 cm. A kötéstábla 19. századi, a cím: *Jolántha jeruzsálemi királyné* fölött a 170-es sorszámot tünteti fel, ami, mint láttuk, a Szigligeti-féle könyvjegyzék sorszámát jelenti, gerincén az I.10. olvasható. A belső címlapon a cím így jelenik meg: *Jolánta Jerusálemi Királyné. Szomorú Játék 4 Felvonásban. – Zigler után, fordította Murányi Sigmund*. A Nemzeti Színház pecsétje mellett egy másik pecsét is látható: „Pest Vármegye tulajdona” felirattal. Szintén megjelenik az OSZK oldalszámmutatója, a 35. szám az oldalszámok összességét mutatja: a kézirat a 35. verzón ér véget.

Felmerül a kérdés, hogy miért foglalkozunk mindkét kézirattal, amikor láthatóan az egyik Katona József, a másik Murányi Zsigmond fordítását tartalmazza, a kéziratok birtokosai pedig vagy a másolók vagy a másolás kezdeményezői voltak. De a két kézirat a későbbiekben sajátos változtatásokon ment át, és ezek a változtatások egy mederbe terelik a fordítások sorsát, mert nem függetlenek egymástól: láthatóan a későbbiek folyamán a két kéziratból külön-külön olyan szöveget kívántak javításokkal előállítani, ami egymáshoz erőteljesen hasonlít (nem szó szerint ugyanaz!), és azonos terjedelmű.

Az alábbiakban a két kéziratban előforduló szövegeket, illetve bejegyzéseket vizsgálom aszerint, hogy hány kéztől valók és mikor keletkeztek. Ebből látható, hogy mindkét kéziraton ugyanaz a két kéz alkalmazott javításokat, amelyek eredménye az lett, hogy a két kézirat egy új szöveg két változatát hozta létre az alábbiak szerint:

N.Sz. I. 10. (Murányinak tulajdonított szöveg):

A kézirat sok javítást tartalmaz – amelyek közelítik az N.Sz. I. 11/1. szövegéhez –, valamint egy sokkal későbbi, grafitceruzás javítássort. Többször hivatkozik ez a kéz a „másikra” (9 rektó, 12 rektó, 21 rektó), ami szerintünk az N.Sz. I. 11-es szöveget jelenti, mert szerkezetében itt az N.Sz. I. 11. részletei kiegészítik a Murányi-féle, rövidebb változatot. Tehát mintha a két szövegből hozna létre egyet, azaz egy harmadikat. A kézírásokat a következőképpen tudjuk elkülöníteni:

1. tollal írt főszöveg, feltételezhetően a 19. század első fele (A)
2. tollal írt javítások, feltételezhetően a 19. század első fele (B)
3. ceruzás javítások, feltételezhetően a 19. század második fele, hivatkozik a „másik”-ra (C)

N.Sz. I. 11/1. (Katonának tulajdonított szöveg)

A kézirat sok javítást tartalmaz, ehhez a javított szöveghez közelítenek az N.Sz. I. 10-ben a módosítások, de nem maradéktalanul, ugyanis ez a szöveg jóval terjedelmesebb. A grafitceruzás, későbbi kézírás itt is megjelenik.

1. tollal írt főszöveg, feltételezhetően a 19. század első fele (D/1)
2. tollal írt javítások ugyanattól a kéztől (D/2)

¹¹ WALDAPFEL József, *Katona drámái és kézírataik*, ItK, 1930, 341–353, a *Jolántáról*: 349.

3. Az 1. felvonás 3. színtől tollal írt javítások, feltételezhetően a 19. század második fele (C)
3. ceruzás javítások, feltételezhetően a 19. század második fele (C)

Tehát az A kéz által írt kéziratot B kéz úgy javította, mintha előtte lenne a D kéz javított változata, majd a későbbiekben a két kéziratot felhasználták, és úgy változtatták a két szöveget, hogy azok majdnem megegyezzenek. Ez akkor képzelhető el, ha a kéziratok rendezői példányként funkcionáltak, és nem olvasásra, hanem egy előadás segédanyagának szánták. Mivel feltételezésünk szerint a szöveget nem tekintette változtathatatlannak a C javító, az általa kialakított változat azt is mutatja, hogy olyan színházi-szcenikai gyakorlat húzódik meg mögötte, amely a szövegmondásban eltűri a kisebb változtatásokat, pontatlanságokat, illetve nem színész, hanem más színházi szakma számára készült.

Így látható, hogy bár a Murányi-fordítás közvetlen kapcsolatot nem mutat Katona munkájával, a kritikai kiadás készítésekor több szempontból is fontos segítséget nyújt a kézírások és az olvasatok, illetve a hipotetikus eredeti szöveg kialakításának tekintetében. Ennek elsősorban akkor van jelentősége, amikor azt akarjuk elkülöníteni, hogy mely javításokat tekintünk a Katona-szöveg „eredetijéhez” tartozónak, és mely javítások rakódtak később a szövegre. Ebből a szempontból azt a gyakorlatot alkalmazzuk, amit már Solt Andor is stratégiaként követett a népszerű kiadásban: az egykorú javításokat (D/2) figyelembe vette, de a későbbinek látszó javítások alól előásta a főszöveget, és azt tekintette a kiadása szövegének, tehát a Katonától származónak.

A kéziratok eredetije, a német nyelvű *Jolantha*-szöveg a korszak népszerű szerzőjének népszerű drámája. Friedrich Julius Wilhelm Ziegler 1761-ben Braunschweigben született. Pályafutása több ponton összekapcsolódott a magyarországi német színjátszással: Johann Joseph Nouselnél kezdte működését, aztán a Mörisch társulattal bejárta Nagyszombatot és Sopront. Munkásságát ismét a Nousel társulattal folytatta a bécsi Theater am Kärthnerthornál 1783-tól. Ettől kezdve kis megszakítással – amikor Mainzban és Frankfurt am Mainban működött – nyugdíjazásáig, azaz 1783–1789 és 1791–1822 között a bécsi Hofburgtheater színésze, rendezője volt, és 1811-től irodalmi konzulense is. *Jolantha, die Königin von Jerusalem* című drámáját 1797. április 17-én mutatták be Bécsben.¹² II. József tanulmányútra küldte, így járt Mainzban és Frankfurtban. Szerepeiben hősöket, szerelmeseket és zsarnokokat is játszott. Később egyre inkább drámaíróként is előtérbe került, Iffland és Kotzebue mellett a legnépszerűbb szerzők közé tartozott, nemcsak Bécsben, hanem az egész német nyelvterületen. Több mint ötven eredeti drámáját tartják számon, ezek nyomtatásban is megjelentek, összegyűjtött műveit 13 kötetben adták ki. Leghíresebb művei: *Parteiwut*, magyarul *A pártosság dühe* (e drámáját Katona is lefordította, de a szövege nem maradt fenn), a *Die Temperamente* és a *Liebhaber und Nebenbuhler in einer Person*. Alig volt olyan német nyelvű színpad az osztrák birodalom területén, amely ezeket be ne mutatta volna. Igen jól ismerte a színpadi effekteket, szituációkat, rendelkezett drámai találékonysággal. Műveinek java része úgynevezett szerepdrama, amelyek jó szereplehetőségeket és szerencsés dramaturgiai szituációkat tartalmaztak. Elismert szerzőként is színpadra lépett, a *Parteiwuth* főszerepét maga is játszotta. Kedvenc témája a korszak dramaturgiai érdeklődésének megfelelően az elnyomott szenvedély, de a rémdrámák túlhajtott akcióinál és rémisztő szituációinál sokkal hitelesebben ábrázolja ezeket az erős érzelmeket, mint a korszak tucatdrámái. Színházelméleti műveket és dramaturgiai értekezéseket is írt.¹³ Ismeretes egy kritikaváltása Kratterrel a Magyarországon is játszott-fordított *Mädchen von Marienburg*

¹² Vö. *Deutsche Theater-Lexikon*, gegründet Wilhelm KOSCH, fortgeführt Ingrid BIGLER-MARSHALL, Boston–Berlin, De Gruyter, 2011, Bd. 7, 3774.

¹³ Ludwig EISENBERG, *Grosse biographische Lexikon der Deutsche Bühne im XIX. Jahrhundert*, Leipzig, Verlagsbuchhandlung Paul List, 1903, 1163; Constant von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Wien, 1858, Bd. 59, 47–50; Paul S. ULRICH, *Biographische Verzeichnis für Theater, Tanz und Musik – Biographical Index for Theatre, Dance and Music: Fundstellennachweis aus deutschsprachigen Nachschlagewerken und Jahrbüchern – Master Index = German-language*, Berlin, Verlag Arnold Spitz GmbH, 1997 (Biographical Directories and Yearbooks), Bd. 2, 2088.

kapcsán.¹⁴ Összesen harminc darabját mutatta be a két udvari színház, a Hoftheater és a Kärthnerthortheater, amelyeket 647-szer adtak elő.¹⁵ Nyugdíjazása után Pozsonyban telepedett le, és ott halt meg 1827-ben.

Katona Zieglerben tehát egy olyan osztrák, elsősorban a bécsi színpadon sikeres drámaíró láthatott, akinek történeti érdeklődése hasonló volt a sajátjához. Eredeti drámáihoz a helyszín, Jeruzsálem kapcsolja a leglátványosabban, és ez a kapcsolat csak még erősebbnek tűnik a dráma szövegének ismeretében. Az sem elhanyagolandó tény, hogy II. Endre Gertrudis utáni, második felesége is a Jolánta nevet viselte, bár rokonságát tekintve semmi köze a jeruzsálemi uralkodóhoz.

Dramaturgiai szempontból Jolánta királynő csak címszereplője, de nem főszereplője a drámának; alakja inkább egyfajta középpont, aki a szereplők közötti viszonyrendszert minden szinten befolyásolja. A drámai akció karakteres hátterét a helyszín adja: csak itt, Jeruzsálemben mehet végbe. A legszembeütőbb közös pont Katona többi drámájával, illetve történelmi érdeklődésével a helyszínben jelenik meg. De nem csak abban: a cselekmény több szálon fut, ami Katona dramaturgiai megoldásaiban többször megjelenik a *Bánk bántól* a *Lutza Székéig*, itt csak a heroikus-tragikus regiszteren. A több cselekményszál és a viszonyrendszer középpontjában a főszereplő áll, aki maga inkább passzív, nem aktív szereplője a drámának: Fulques, templomos lovag a rendből való kilépéséért folyamodott a pápához, hogy feleségül vehesse szerelmét, Jolánta királynőt. Őt viszont titokban szereti a másik templomos lovag, Fulques rokona, Fridolin is, aki egy ütközetben maradandó sérülést szenvedett egy fejébe fűrődő lövedék miatt, így lelke és értelme épségét a környezete kétségbe vonja. A harmadik aspiráns Jolánta kezére a világi katonai fővezér, Tyrusi Grof Barcellona, bár a királynő visszautasítja ezt a vonzalmat. A jeruzsálemi királyi hatalom mellett, attól függetlenül, de a kölcsönös együttműködés jegyében működik a templomos lovagrend, amelynek alapító vezetője, Payensi Húgó atyai barátja a királynőnek és választott vőlegényének, Fulquesnek is, és aki a dráma kezdetén szaracén fogságban van. Végül a drámai viszonyrendszer fontos eleme Tyrusi Raymund személyéhez köthető, aki a nagymester távollétében annak helyére pályázik, rokona Grof Barcellonaának, és meg akar szabadulni a fogságban tengődő, bizonytalan sorsú Húgó bizalmasától, Fulquestól. Ez a bonyolult felépített viszonyrendszer alakítja a dráma többértű összeütközéseit a magán és a közösségi szférában, mind a világi, mind az egyházi hatalom gyakorlásában, felidézve dramaturgiai összefüggésében a *Bánk bán* hasonlóan bonyolult konstrukcióját.

Bár ezzel a szemponttal láthatóan az életmű vizsgálatának más aspektusaihoz és így egy másik dolgozat tárgyához érkeztünk, a kéziratok vizsgálata már mutatja, hogy a Katona-művek szövegközpontú komplex vizsgálata új, ismeretlen eredményekkel kecsegtet, ezt szolgálja egy az egész életművet felölelő korszerű kritikai kiadás.

¹⁴ Nyomtatásban: F. W. ZIEGLER, *Abgedrungene Vertheidigung gegen den Herrn Verfasser des Mädchen von Marienburg: und ein paar Worte an die Herrn Verfasser der Wienerischen Theaterkritik*, Wien, 1794.

¹⁵ *Das Burgtheater: Statistischer Rückblick auf die Tätigkeit und die Personalverhältnisse während der Zeit vom 8. April 1776 bis 1. Januar 1913: Gelegentlich das 25jährige Bestehens des neuen Hauses am 14. Oktober 1913*, zusammengestellt von Otto RUB, mit eigenem Geleitwort von Hugo THIMIG, Wien, Verlag Paul Knepler, 1913 (Wallishausser'sche k.u.k. Hofbuchhandlung), 283.